

כן, צריך קוד אתי אקדמי

בועז סנג'רו

אחר קריאת הביקורות החריפות שספגו פרופ' אסא כשר והקוד האתי האקדמי שחיבר, "כללי ההתנהלות הראויה בתחומי חפיפה בין פעילות אקדמית לפעילות פוליטית", מרתק לקרוא את הכללים המוצעים ולהיווכח שרוב הביקורות אינן מוצדקות.

ראשית, בניגוד להשמצות, הקוד המוצע דווקא מעגן את עקרון החופש האקדמי כבר מהסעיף הראשון.

שנית, הקוד קובע כללים שקשה להצדיק התנגדות להם, כגון שפעילות פוליטית של מרצה תיעשה תוך הפרדה מתפקידיו האקדמיים: "חבר הסגל האקדמי במוסד להשכלה גבוהה לא ישתמש בנייר המכתבים של אותו מוסד במסגרת הפעילות הפוליטית שלו" (סעיף ג (12)). בדומה לכך, דרישת הקוד להימנעות מהפיכה של בימת המרצה לבימה לעמדות פוליטיות מוצדקת, בעיקר משום שמדובר ב"קהל שבו" וכן משום שלמרצים בעלי שיעור קומה יש השפעה רבה על חלק מהסטודנטים. בניגוד למחשבה שחריגות גסות של מרצים מהמקובל ניתנות לטיפול באמצעות מנגנונים משמעתיים, הוגן יותר להבהיר למרצים מראש את גבולות המשחק, ולא להפתיחם לאחר מעשה בנקיטת סנקציות.

שלישית, בניגוד לביקורות שלפיהן הקוד כביכול ייצור השתקת קולות והגבלה של חופש הביטוי (למשל דברי פרופ' יעל השילוני-דולב:

"יחס מכבד יאפשר להם [לסטודנטים] להיחשף לעמדות מגוונות", "הארץ", 12.6), הקוד דווקא מכוון ל"טיפוח מגוון" דעות בכל תחום שמלמדים (סעיף ב (2)). אכן, אחת הדרכים הלא-ראויות שבהן מרצים מכתיבים את עמדותיהם הפוליטיות היא צנזור עמדות אחרות.

רביעית, הקוד ממליץ לנטרל השפעות פוליטיות ביחסים שבין המרצים לסטודנטים, במינויים אקדמיים ובקידום מרצים (סעיף ב (3)). המלצה ראויה.

בניגוד להשמצות, הקוד המוצע דווקא מעגן את עקרון החופש האקדמי. יש להתמקד בשיפור הניסוח שלו ולא בשלילתו

חמישית, בניגוד לקיתונות הרותחין שנשפכו על פרופ' כשר ועל הקוד בשל הסעיף העוסק בחרם אקדמי, הסעיף ג (11) דווקא ראוי: "חבר הסגל האקדמי של מוסד להשכלה גבוהה בישראל לא ישתתף בחרם אקדמי על המוסדות להשכלה גבוהה בישראל ואף לא ישתתף בקריאה לזולתו לממש חרם כזה או לתמוך בו". אכן, בחברה חופשית זכותו של כל אדם לתמוך בחרם כזה, אך ההגינות מחייבת שבמקרה כזה הוא יפרוש מתפקידו באקדמיה הישראלית.

שישית, אנשי אקדמיה שתומכים ביצירת קודים אתיים בתחומים אחרים, כגון הקוד האתי

של צה"ל, פתאום מתנגדים נחרצות לנוכח קוד שעלול להגביל אותם קצת. יש למקד את השיח בשיפור הניסוח של הקוד המוצע ולא בשלילת עצם היתכנותו.

שביעית, מצער שאנשי אקדמיה נכנסים לפאניקה ומגזימים באמירות כגון: "אם המסמך יתקבל יהיה זה סופה של האקדמיה הישראלית" ("הארץ", 9.6), או: "איום מוחשי על עתיד המדע והאקדמיה הישראליים" (אריק כרמון, "הארץ", 12.6). הדבר דומה לשימוש התדיר בביטוי "סכנה לדמוקרטיה". הן הדמוקרטיה הישראלית והן האקדמיה הישראלית חזקות, ודווקא העמדת קיומן בספק נוכח כל הצעה חדשה היא המשקפת חוסר ביטחון בעמידותן ולפיכך גם עלולה להחלישן. ברוח זו, ד"ר אריק כרמון מספר על "פרשת ד"ר אמיל יוליוס גומבל", שהוקע בגרמניה הנאצית על לא עוול בכפו. קראתי שוב את הקוד האתי של כשר ולא מצאתי בו סעיפים היוצרים סכנה דומה. לא כל דבר הוא סכנה לדמוקרטיה ולא כל קוד אתי הוא סכנה לאקדמיה.

שמינית, מצער עוד יותר שיש הנגררים לעלבונות אישיים כלפי מחבר הקוד במקום להתמודד עם עמדותיו, כמו פרופ' דוד אנוך, שצוטט ב"הארץ" אומר: "אחד הדברים שמשגעים אותי כאן זה ההזניה של תחום הפילוסופיה. יש כאן פילוסוף חצר, מביך ברמה האינטלקטואלית של התערבויותו הציבוריות, ושאינן כל הלימה בין מעמדו הציבורי למעמדו המקצועי" ("הארץ", 11.6). ייתכן שהתבטאות כזאת מעידה על כך שחלק ממבקרי הקוד האתי

זקוקים מאוד לקוד אתי.

תשיעית, כמה מתוקפי הקוד מביאים במאמר מריהם מקרים שמחזקים דווקא את המחשבה שיש בו צורך, למשל פרופ' אשר מעוז: "הבעיה מתחילה כשמרצה מנסה לכפות את דעותיו בכוח המשרה. הבעיה קיימת כאשר המרצה מדכא דעות המנוגדות לדעותיו שלו" ("הארץ", 12.6); וד"ר צביה גרינפילד: "נכון שיש בעיה אמיתית עם מחלקות אוניברסיטאיות שלמות ומרצים רבים, המקדמים בעיקר ביקורת של שמאל רדיקלי ומשתיקים דעות אחרות" ("הארץ", 12.6).

עשירית, בניגוד לביקורת, שלפיה כביכול הקוד יזמין פוליטיקאים להתערב בנעשה באקדמיה, הקוד קובע מנגנון פנימי בכל מוסד להשכלה גבוהה, שתפקידו יהיה לשמור הן על החופש האקדמי והן על הימנעות ממראית עין של הזדהות פוליטית (סעיף א (5)). עם זאת, למניעת החשש המוצדק של התערבות פוליטיקאים בנעשה באקדמיה, יש להגדיר את הקוד כ"קוד מוצע" ולהותיר לכל מוסד אקדמי את ניסוח הקוד שיחול אצלו.

לבסוף, חשוב להבין שהקוד לא עוסק בכל תחומי האקדמיה, אלא רק "בתחומי חפיפה בין פעילות אקדמית לפעילות פוליטית". כאן גם מתמקדת הביקורת שלי על נוסח הקוד והצעתי לתיקונו: ההגדרה של "פעילות פוליטית" בראשיתו רחבה מדי ויש לצמצמה. על השיח לשנות כיוון מתקיפת הקוד ומחברו לשיפור ניסוחו.

פרופ' סנג'רו מלמד במרכז האקדמי למשפט ולעסקים ברמת גן